

DIDACHÈ BIJBEL 2018

HET LUCASEVANGELIE

PROGRAMMA

Het evangelie volgens Lucas is wel eens ‘het mooiste boek’ van het Nieuwe Testament genoemd. Tal van prachtige verhalen en parabels zijn ons alleen dankzij het Lucasevangelie bekend: de weduwe van Naïm, de kromgebogen vrouw, de barmhartige Samaritaan, de verloren zoon, de onrechtvaardige rentmeester, Lazarus en de rijke, de farizeeër en de tollenaar, Zacheüs, de leerlingen van Emmaüs, enz. Groot was de invloed van dit evangelie op de christelijke traditie, iconografie, liturgische feesten en gebedsteksten: denken we maar aan het kerstverhaal, het weesgegroet of de lofzangen van Zacharias, Maria en Simeon die alle drie een plaats kregen in het getijdengebed. Lucas besteedt bijzondere aandacht aan ontmoetingsverhalen, het thema armoede en rijkdom, de rol van de Heilige Geest en de tafelgemeenschap met Jezus. Meer dan bij de andere evangelisten spelen vrouwen een belangrijke rol in zijn verhaal.

Tijdens deze Didachè-studiedagen Bijbel brengen we het evangelie van Lucas opnieuw voor het voetlicht. We besteden aandacht aan Lucas als geschiedschrijver en theoloog, aan de taal en de opbouw van zijn evangelie, aan het Jezusbeeld dat hij ons presenteert en aan enkele belangrijke tekstgedeelten. We gaan na wat die teksten vandaag betekenen en welke rol ze kunnen spelen in godsdienstondericht, catechese of liturgie.

- 21.08 09.30–09.45 Verwelkoming – praktische mededelingen
- 09.45–10.15 Lucas’ eerste boek
 Filip Noël
- 10.15–11.00 Lucas als geschiedschrijver
 Nico Riemersma
- 11.00–11.30 *Koffiepauze*
- 11.30–12.30 Theologie en Jezusbeeld van Lucas
 Jos de Heer
- 12.30–14.00 *Middagpauze*
- 14.00–15.00 Uitgedaagd door de toekomst: parabels in het evangelie volgens Lucas
 Martijn Steegen
- 15.00–15.30 *Koffiepauze*
- 15.30–16.30 Van Maria tot Marta: vrouwen met naam en faam in het Lucasevangelie
 Caroline Vander Stichele
- 16.30–17.00 Vragenhalfuur op basis van schriftelijk ingediende vragen
- 17.00 *Einde van de eerste dag*

- 23.08 09.30–09.50 *Bezinning*
- 10.00–11.00 Lucas 4,14-30: het begin van Jezus' openbare optreden
Bianca Lataire
- 11.00–11.30 *Koffiepauze*
- 11.30–12.30 Lucas 9,51–19,28: het 'grote reisverhaal'
Filip Noël
- 12.30–14.00 *Middagpauze*
- 14.00–15.00 Lucas 24: het verrijzenishoofdstuk
Jaak Janssen
- 15.00–15.30 *Koffiepauze*
- 15.30–16.00 Vragenhalfuur op basis van schriftelijk ingediende vragen
- 16.00–17.00 Lucas in de beeldende kunst
Candice Van Heghe
- 17.00 *Einde van de tweedaagse; dank voor uw deelname en graag tot ziens!*

DIDACHE-STUDIEDAGEN BIJBEL 2019

20-21 AUGUSTUS 2019

[DE BIJBEL LEZEN: GISTEREN, VANDAAG EN MORGEN]

In augustus 2019 worden de Didachè-studiedagen Bijbel – voorheen: Vliebergh-Sencie-leergangen Bijbel en Catechese – voor de **50ste keer** georganiseerd door de Faculteit Theologie van de KU Leuven, in het kader van de navormingsprogramma's van de universiteit.

Vanaf het begin, in 1970, gebeurde dit met medewerking en onder impuls van de **Vlaamse Bijbelstichting**, die in 1968 werd opgericht en dit jaar dus 50 jaar bestaat. Daarom willen we van de Didachè-studiedagen Bijbel in 2019 een **speciale jubileumeditie** maken, met op dinsdag in de vooravond een feestprogramma met receptie voor een ruimer publiek.

De titel hierboven is een voorlopige werktitel. Het programma moet nog uitgewerkt worden. Meer details verneemt u later. Maar noteer alvast de datum in uw agenda!

DINSDAG 21 AUGUSTUS, 09.45 – 10.15 U

LUCAS' EERSTE BOEK

FILIP NOËL

De auteur van het Lucasevangelie begint zijn geschrift met een opvallende inleiding (Lc 1,1-4). In tegenstelling tot de andere evangelisten deelt hij aan de lezer mee hoe en waarom hij de pen ter hand heeft genomen. De proloog functioneert min of meer als de handtekening van Lucas. De vier verzen functioneren als een gids om kennis te maken met de evangelist en de hoofdkenmerken van zijn werk.

Velen hebben zich er al toe gezet het verhaal te doen van wat zich bij ons heeft voltrokken, aan de hand van de overlevering van de oorspronkelijke ooggetuigen die dienaar van het woord zijn geworden. Nu heb ook ik besloten alles van voren af aan nauwkeurig na te gaan en voor u, geachte Teofilus, ordelijk op schrift te stellen, zodat u zich kunt overtuigen van de betrouwbaarheid van de berichten die u hebt ontvangen.

Met een goed geformuleerde Griekse periode signaleert de evangelist dat hij thuis is in de Grieks-Romeinse wereld en de hellenistische cultuur. Vanaf Lc 1,5 komt de lezer echter in een andere sfeer terecht. Het kindsheidsverhaal is een lappendeken van citaten en allusies aan de Septuaginta, de Griekse Bijbelvertaling. Lucas toont zich als een eminent kenner van de joodse Schrift. Hij citeert de Septuaginta niet alleen, maar weet zelfs de taal ervan te imiteren.

In de proloog verduidelijkt Lucas dat hij zelf geen ooggetuige is geweest en dat hij bijgevolg een beroep doet op de traditie voor hem. De kritische exegese is Lucas' bronnen op het spoor gekomen. De evangelist gebruikt als basis het Marcusevangelie dat hij zoals Matteüs aanvult met materiaal uit de *Quelle*. Daarnaast beschikt Lucas over divers bronnenmateriaal dat men het *Sondergut* noemt en dat bestaat uit mondeling en schriftelijk materiaal. Lucas toont zich ook een creatief schrijver die zijn bronnenmateriaal aanvult vanuit zijn eigen inzichten.

In Handelingen begint Lucas met een gelijkaardige proloog (Hnd 1,1-2), die teruggrijpt naar zijn eerste boek:

Mijn eerste boek, Teofilus, ging over alles wat Jezus heeft gedaan en geleerd, vanaf het begin tot de dag waarop Hij in de hemel werd opgenomen, nadat Hij aan de apostelen die Hij had uitgekozen, door de heilige Geest zijn opdracht had gegeven.

Er wordt niet aan getwijfeld dat Lucas de auteur is van Handelingen. Dat plaatst zijn evangelie in een ander perspectief dan de andere evangeliën. De interpretatie van het evangelie gebeurt dan ook best vanuit Lucas' gehele dubbelwerk. In Handelingen is Paulus het hoofdpersonage. Lucas geeft in de zogenaamde 'wij-passages' de indruk dat hij soms de reisgezel van Paulus is geweest. Op die basis heeft de kerkelijke traditie trouwens de evangelist als 'Lucas' geïdentificeerd. Reizen en onderweg zijn bepalen sterk het perspectief van Lucas, niet alleen in Handelingen maar evenzeer in het evangelie.

Lucas verzekert zijn lezers dat hij nauwkeurig en ordelijk te werk is gegaan. Dat blijkt inderdaad uit het gehele dubbelwerk. Lucas heeft een structurerende geest zowel in de macrostructuur van zijn werk als in de opbouw van de kleinere gedeelten. Hij deelt de heilsgeschiedenis op in fasen. Lucas begint in feite met het schrijven van kerkgeschiedenis. Hij biedt de lezer een epos aan dat de groei van de kerkgemeenschap tekent vanaf het vroege begin met de geboorte van Jezus tot de aanwezigheid van Paulus in Rome aan het einde van Handelingen.

De tekst van het evangelie is echter niet gestructureerd: hoofdstukken en paragrafen zijn in de handschriften niet terug te vinden. Op basis van literaire gegevens kan men een summiere structuur omschrijven:

Lc 1–2	Het kindsheidsverhaal
Lc 3,1–9,50	Jezus' optreden in Galilea
Lc 9,51–19,28	Jezus' reis met het oog op Jeruzalem
Lc 19,29–24,53	Jezus in Jeruzalem: zijn optreden in de tempel en de laatste mysterieuze gebeurtenissen van lijden, dood, verrijzenis en hemelvaart.

Lucas beklemtoont dat hij een betrouwbaar verslag wil schrijven. De evangelist is inderdaad eeuwenlang beschouwd als een historicus die het Jezusgebeuren en de vroege kerk nauwkeurig heeft onderzocht. De redactiekritische en narratieve exegese heeft dat beeld bijgesteld en waardeert Lucas op de eerste plaats als een gelovig theoloog met een eigen en doordachte visie op de heilsgeschiedenis. Dat betekent evenwel niet dat het dubbelwerk historisch onbetrouwbaar zou zijn. Lucas staat in de traditie van de Romeinse en joodse geschiedschrijving, en wil effectief een betrouwbaar schrijver zijn voor zijn lezers. Hij kijkt daarbij verder dan alleen de kerkgemeenschap waartoe hij behoort. In ieder geval richt hij zich op de eerste plaats tot lezers (en toehoorders) die al christen zijn. Zijn werk is niet op de eerste plaats missionair maar veeleer didactisch en ecclesiologisch bedoeld. Dat neemt niet weg dat Lucas ook niet-gelovige lezers uit de Grieks-Romeinse wereld op het oog kan hebben: een maatschappelijke subelite aan wie hij het christendom als een aanvaardbare en doordachte religie wil presenteren.

Filip Noël is norbertijn van Averbode en nieuwtestamenticus. Hij promoveerde tot doctor in de theologie aan de KU Leuven op een proefschrift over de compositie van het Lucasevangelie. Hij is docent exegese en vrijwillig wetenschappelijk medewerker van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven). Hij is uitgever bij Uitgeverij Averbode en provisor van de abdij van Park.

DINSDAG 21 AUGUSTUS, 10.15 – 11.00 U

LUCAS ALS GESCHIEDSCHRIJVER

NICO RIEMERSMA

1. Over Lucas wordt vaak met *twee* woorden gesproken: hij wordt aangeduid als historicus en als theoloog. Dat is niet verbazingwekkend, als je naar de proloog van het evangelie (Lc 1,1-4) kijkt, waarin Lucas zich als historicus manifesteert. In zijn eigenlijke vertelling (Lc 1,5-24,53) manifesteert hij zich als ‘theoloog van de heilgeschiedenis’. De vraag is: hoe verhouden die twee zich tot elkaar?
2. Lucas wordt niet door iedereen als een geschiedschrijver gezien. Er zijn ook onderzoekers die het Lucasevangelie tot het genre van de biografie rekenen, en Lucas als biograaf zien.
3. Voordat ik aandacht aan de proloog zal besteden maak ik eerst een aantal algemene opmerkingen over geschiedschrijving in de klassieke oudheid. Het begrip functioneert namelijk op verschillende manieren.
4. In het spreken over Lucas als geschiedschrijver speelt de proloog (Lc 1,1-4) een belangrijke rol. Ik schenk vooral aandacht aan die elementen uit de proloog die bijdragen aan het beeld dat we in het Lucasevangelie met een historiografisch werk van doen hebben.
5. In de proloog kan de methode die in de antieke historiografie gehanteerd wordt, teruggezien worden. Het gebruik van bronnen (zie ‘velen’ in Lc 1,1) speelt daarin een belangrijke rol. Welke bronnen (mondeling en schriftelijk) zouden dat kunnen zijn? Genoemd worden: het Marcusevangelie, Q als de *logia*-bron en L als aanduiding voor het *Sondergut*-materiaal. Zijn dat ook de verhalen waar Lucas over spreekt?
6. De opvatting dat Lucas het Marcusevangelie als bron gebruikt heeft, wordt door de meeste nieuwtestamentici gedeeld. Wat doet Lucas precies met deze bron? Hij voegt er een proloog aan toe alsook nog een heel tweede boek: Handelingen van de Apostelen. Aan het Marcusevangelie zelf voegt hij – buiten de twee inlassingen: de kleine en de grote – hoofdstukken toe: aan het begin met Lucas 1,5-2,52 en aan het slot met Lucas 24,13-53. Waarom doet hij dat?
7. Hoe verhoudt Lucas zich tot de verhalen waarover hij in zijn proloog spreekt? Kritisch of niet?
8. Na de proloog (Lc 1,1-4) begint de eigenlijke vertelling (‘verhaal’ in Lc 1,1) (Lc 1,5-24,53). Niet alleen de exegeet, maar ook de ‘gewone’ lezer zal daartussen een stijlbreuk ervaren. Lucas lijkt van een ‘historische’ (hellenistische) proloog naar een ‘theologische’ (joods-oudtestamentische) vertelling om te schakelen. Het roept de vraag op hoe deze omschakeling is te duiden. Een antwoord op die vraag zal ik aan het slot van mijn lezing geven.

Nico RIEMERSMA studeerde theologie aan de VU Amsterdam (hoofdvak Oude Testament). Hij is predikant in Den Haag, geassocieerd onderzoeker aan de Protestantse Theologische Universiteit (Amsterdam/Groningen) en docent Nieuwe Testament aan de cursus Theologie voor Geïnteresseerden in Den Haag. Als oprichter en secretaris is hij verbonden aan de Lucaswerkplaats, een studiegroep over Lucas-Handelingen van Nederlandse en Vlaamse onderzoekers. In 2016 promoveerde hij aan de Universiteit van Tilburg op het proefschrift *Aan de dode een wonder gedaan* over Lucas 7,11-17 en twee andere dodenopwekkingen (2VM, 2016). Recent verscheen zijn boek *Het Lucasevangelie onder de loep: opbouw, stijl en theologie* (Skandalon, 2018). Beide boeken zijn bij de auteur te verkrijgen. Zijn website is www.nicoriemersma.nl.

DINSDAG 21 AUGUSTUS, 11.30 – 12.30 U

THEOLOGIE EN JEZUSBEELD VAN LUCAS

JOS DE HEER

Wie is Jezus voor wie Hem wil navolgen? Het is onmiskenbaar dat Lucas een historische beschrijving van Jezus en de beweging die Hij op gang gebracht heeft, wil geven. Daarom is het juist zo bijzonder dat ons in dit geschrift, juist met het oog op de vraag 'wie is Hij toch?', een blik gegund wordt van een bijzonder intiem moment waarin Jezus in gebed is. We nemen daarom de tekst van Lucas 10,21-23 tot uitgangspunt van onze zoektocht, met als kern vers 22:

- 10,21 Op dat uur jubelde Hij in de heilige Geest en sprak:
*Ik loof U, Vader, Heer des hemels en der aarde,
dat Gij deze dingen verborgen hebt voor wijzen en verstandigen,
en ze aan onmondigen geopenbaard.
Ja, Vader, want zo is welbehagen geschied ten overstaan van U.*
- 22 *Alles is mij overgeleverd door mijn Vader,
en niemand weet wie de zoon is dan de Vader,
en wie de Vader is dan de zoon,
en aan wie de zoon het ook maar wil openbaren.*
- 23 En zich omdraaiend naar de leerlingen afzonderlijk, sprak Hij:
Zalig de ogen die zien wat jullie zien.
- 24 Want Ik zeg jullie:
*Vele profeten en koningen
hebben willen zien wat jullie zien,
en hebben (het) niet gezien,
en horen wat jullie horen,
en hebben (het) niet gehoord.*

Op dat uur, dat de boden vol vreugde terugkwamen en zij samen de nog diepere vreugde smaakten van te leven in de beschutting van de Vader. Op die vervulde tijd, het als vol ervaren moment, waarop het leven vervuld is, en er een besef is van 'zo hoort het te zijn', en de ware grond van levensvreugde ontdekt is, *jubelt* Jezus in navolging van zijn moeder *in de heilige Geest*. Jezus is hierin bij zijn kern. Net als tijdens de beproeving door Satan in de woestijn valt Jezus hier met het oog op de strijd tegen de kwade machten terug op zijn leven in de kracht van de Geest als zoon van de Vader. Vol vertrouwen spreekt Hij Hem hier aan met de titel *Heer van hemel en aarde*: God als soeverein schepper van en heerser over de kosmos. Juist op dit moment ervaart Jezus de eenheid van zichzelf met het al. Later zal Hij zijn leerlingen verder onderwijzen over deze intieme relatie die ook zij met de barmhartige Vader (6,36) mogen onderhouden (11,1-3).

Deze dingen (10,21) verwijst direct terug naar 10,17-21, maar eigenlijk naar het geheel van de belevissen van 9,21 af. Jezus' eigen missie en die van de 72 zijn hier in de diepte gepeild: in Jezus' handelen is Gods macht actief en dus ook in het optreden van de volgelingen die in zijn naam handelen. Hiermee is de missie van de volgelingen zoals die in Handelingen verder beschreven zal worden hecht verankerd in die van Jezus. Zijn volgelingen zullen de missie die Hij begonnen is *opnemen* (Handelingen 1,1-2). Dit wordt in deze episode, nu *de dagen van zijn opneming vervuld* worden (9,51), geopenbaard en bevestigd. De eerder gesproken woorden over het *welbehagen van de zoon* krijgen hier diepte.

Thomas 5 geeft een variant: *Jezus zegt: Ken hem, die voor uw aangezicht is en wat voor u verborgen is, zal geopenbaard worden.*

Drie perspectieven worden ons hierin geopend: die van de heilige Geest, van Jezus als man van gebed die een beweging van gebed teweegbracht en van 'de belofte van de Vader' die nog steeds uitstaat.

We komen dus te spreken over Jezus als man van gebed en over de Jezusbeweging als beweging van gebed door de Geestkracht Gods. Want zo begint deel 2 van het tweedelige geschiedwerk van Lucas, in Handelingen 1,12-14, waar de apostelen in de bovenzaal in Jeruzalem samen in gebed de belofte van de Vader afwachten. Na de eerste vervulling van die belofte, de komst van de heilige Geest in Handelingen 2,1-4, wordt de aldus gevormde nieuwe gemeenschap er een van gebed, 2,41-47.

Jos DE HEER is predikant van de Sint-Maartenskerk (PKN) in Zaltbommel en voorzitter van 'Vacare', platform van meditatief leven in en vanuit de Protestantse Kerk Nederland. Hij publiceerde onder meer: *De Apocalyps van Johannes* (1998); *Hoe lang nog? Over de Openbaring van Johannes* (1999); *De openbaring van Johannes: Houdt dan de lofzang gaande...* (1999); *Commentaar op Lucas 1-4: De oorsprongen van het geloof* (2004); *Commentaar op Lucas 5-13: Het verhaal van Jezus* (2006); *Commentaar op Lucas 14-24: Jezus' passie* (2008); en *Commentaar op Handelingen: Jezus' Geestkracht wereldwijd* (2013). In het najaar verschijnt van hem bij uitgeverij Skandalon *De spiritualiteit van de Lectio Divina van Guigo II de Kartuizer*.

DINSDAG 21 AUGUSTUS, 14.00 – 15.00 U

UITGEDAAGD DOOR DE TOEKOMST: PARABELS IN HET EVANGELIE VOLGENS LUCAS

MARTIJN STEEGEN

In deze lezing combineren we de parabels van het Lucasevangelie en ToBiAS, *'Toekomst voor Bijbelverhalen in de Actuele Samenleving'*. Het is een Leuvense benadering die beklemtoont dat een goede Bijbellezing aandacht heeft voor drie complementaire dimensies voor het lezen en interpreteren van Bijbelverhalen. Zij heeft aandacht voor de historische omkadering van het verhaal (venster), voor de betekenis van het verhaal voor hedendaagse lezers (spiegel) en voor de in het verhaal aanwezige sporen van Gods toekomstdroom voor de wereld (icoon). Een goede exegese stelt dus niet alleen vast wat een verhaal ooit betekende voor de oorspronkelijke lezers. Ze heeft ook aandacht voor de levengedende dynamieken in het verhaal vanuit de veronderstelling dat leven en verhaal elkaar verhelderen en versterken.

Lucas wordt geprezen om zijn hervertelling van de parabels. Niet alleen herinnerde hij zich circa 57 parabels; van zijn hand zijn ook de bekendste parabels zoals de parabel van de barmhartige Samaritaan (Lc 10,30-35) en de parabel van de verloren zoon (Lc 15,11-32). Tijdens deze lezing willen we ons voornamelijk concentreren op de werking van de parabels. Waarom onderrichtte Jezus in parabels? In ons collectief geheugen werd de boodschap van de meeste parabels immers vaak verengd tot een exemplarische en moraliserende, veelal hapklare boodschap. Dit lijkt in eerste instantie echter niet te stroken met Jezus' antwoord op de vraag van zijn leerlingen naar de betekenis van de parabel van de zaaier: 'de anderen moeten het doen met de parabels, opdat ze kijken, maar niet zien; horen, maar niet verstaan' (Lc 8,10). In plaats van duidelijkheid te willen scheppen, zijn de parabels blijkbaar veeleer bedoeld om verwarring te zaaien. Die weerbarstigheid willen we aan de hand van enkele 'moeilijke' parabels verkennen. Misschien verwijst net deze weerbarstigheid wel naar Gods toekomstdroom voor de wereld?

Martijn STEEGEN (Hasselt, 1982) werkt als hoofdpastor van de pastorale dienst in UZ Leuven. Hij is doctor in de Godgeleerdheid en is als gastprofessor verbonden aan de onderzoekseenheid Pastoraaltheologie en Empirische Theologie van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen, KU Leuven. Hij is tevens docent aan het Grootseminarie en het Hoger Instituut voor Godsdienstwetenschappen van het aartsbisdom Mechelen-Brussel en aan het Theologisch Instituut Rolduc van het bisdom Roermond (NL).

DINSDAG 21 AUGUSTUS, 15.30 – 16.30 U

**VAN MARIA TOT MARTA:
VROUWEN MET NAAM EN FAAM IN HET LUCASEVANGELIE**

CAROLINE VANDER STICHELE

Van de vier evangeliën komen de meeste verwijzingen naar vrouwen in het Lucasevangelie voor. Het gaat dan zowel om vrouwen die bij naam worden genoemd zoals Maria, als om anonieme vrouwen, zoals de kromgebogen vrouw die door Jezus wordt genezen (Lc 13,10-17), of om vrouwen die een rol spelen in verhalen die door Jezus worden verteld, zoals de vrouw die op zoek gaat naar haar verloren drachme in Lucas 15,8-10. In mijn presentatie zal ik inzoomen op de bij naam genoemde vrouwen die in dit evangelie voorkomen en kijken naar de rol die het Lucasevangelie heeft gespeeld in de beeldvorming van deze vrouwen. Meer concreet zal ik het hebben over Elisabet en Maria, Marta en Maria, en Maria Magdalena. Ik zal daarbij een dubbele invalshoek gebruiken. Enerzijds wil ik het perspectief verbreden van vrouwen naar 'gender', door te kijken naar de al dan niet traditionele rolpatronen die hun worden toegedicht in verhouding tot de andere personages in de tekst. Anderzijds wil ik ook aandacht besteden aan de impact van deze vrouwen op kerk en cultuur. Het gaat dan met name om de rol die zij in de christelijke traditie spelen en om de invloed die zij op die manier hebben uitgeoefend op het zelfverstaan van vrouwen en mannen.

Caroline VANDER STICHELE is universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam en wordt vanaf 1 september hoogleraar aan de Faculteit Katholieke Theologie van de Universiteit van Tilburg. In haar onderzoek en publicaties staat de invloed van de Bijbel op de Westerse cultuur en de rol van gender in de vroegchristelijke literatuur centraal. Samen met Todd Penner publiceerde zij onder meer *Contextualizing Gender in Early Christian Discourse: Thinking Beyond Thecla* (2009). Zij werkt momenteel aan een boek over de rol van Herodias in het verhaal over de dood van Johannes de Doper en haar verbeelding in de Westerse cultuur. Voor meer informatie, zie <http://www.uva.nl/profiel/v/a/c.h.c.m.vanderstichele/c.h.c.m.vander-stichele.html>.

WOENSDAG 22 AUGUSTUS, 10.00 – 11.00 U

LUCAS 4,14-30: HET BEGIN VAN JEZUS' OPENBARE OPTREDEN

BIANCA LATAIRE

Lucas' versie van Jezus' optreden in de synagoge te Nazareth wordt terecht 'programmatisch' genoemd voor het geordende verhaal dat hij in zijn dubbelwerk Evangelie-Handelingen over Jezus' zending en haar gevolgen brengt. Via een aandachtige lezing van de perikoop Lucas 4,14-30 in haar context verkennen we de woorden en zinnen die er klinken. We zoomen in het bijzonder in op het citaat uit het boek Jesaja dat Jezus na het voorlezen als vervuld verklaarde. De Rooms-Katholieke Kerk heeft deze woorden op haar beurt begrepen als richtinggevend voor haar eigen zending in de wereld, zo blijkt uit de liturgie van de chrisnaviering.

De tekst van Lc 4,14-30

14 En Jezus keerde in de kracht van de Geest terug naar Galilea. En de roep over Hem ging uit door de gehele streek. 15 En Hij leerde in hun synagogen, verheerlijkt door allen. 16 En Hij ging naar Nazareth waar Hij opgevoed was, en ging volgens zijn gewoonte op de dag van de sabbat naar de synagoge en stond op om voor te lezen. 17 En Hem werd de boekrol van de profeet Jesaja aangegeven en Hij rolde de boekrol open en vond de plaats waar geschreven stond:

18 De Geest van de Heer is op Mij, daarom, dat Hij mij gezalfd heeft om aan armen het evangelie te brengen: Hij heeft mij gezonden, om aan gevangenen vrijlating te verkondigen, en blinden het gezicht, om verdrukten weg te zenden in vrijheid, 19 om te verkondigen het aangename jaar van de Heer.

20 Nadat Hij de boekrol opgerold had, gaf Hij hem terug aan de dienaar en ging zitten; en de ogen van allen in de synagoge waren gespannen op Hem gericht. 21 Hij begon tot hen te zeggen: Heden is dit Schriftwoord in jullie oren vervuld. 22 En allen betuigden Hem hun instemming en verwonderden zich erover dat woorden zo vol genade uit zijn mond kwamen en spraken: Is deze man dan niet de zoon van Jozef? 23 En Hij zei tot hen: Ongetwijfeld zullen jullie mij deze gelijkenis voorhouden: Dokter, genees u zelf; doe al wat wij gehoord hebben dat er is gebeurd in Kafarnaüm óók hier in uw vaderstad. 24 En Hij zei: Voorwaar Ik zeg u: geen profeet is aangenaam in zijn vaderstad. 25 Maar naar waarheid zeg Ik u, dat er in de dagen van Elia vele weduwen waren in Israël, toen de hemel drie jaren en zes maanden gesloten bleef, toen er een grote hongersnood over het hele land kwam, 26 en tot niemand van hen werd Elia gezonden, behalve tot een weduwe te Sarepta in Sidon. 27 En vele melaatsen waren er in Israël in de tijd van Elisa, de profeet, en niemand van hen werd gereinigd behalve Naäman, de Syriër. 28 En allen in de synagoge werden vervuld van toorn toen ze dat hoorden. 29 En ze stonden op en wierpen Hem de stad uit en dreven Hem tot aan de steile rand van de berg waarop hun stad gebouwd was, om Hem omlaag in de afgrond te storten. 30 Maar Hij, midden tussen hen doorgaand, trok verder...

(vertaling: Jos DE HEER, *Commentaar op Lucas 1-4*, p. 295-296)

Opbouw presentatie

1. Korte situering van Lc 4,14-30 in het gehele Lucasevangelie

2. Situering van Lc 4,14-30 in de literaire eenheid Lc 4,14-44

4,14a: overgang tussen verhaalfase 1 (1,5-4,13) en verhaalfase 2 (4,14b-9,50)

4,14b-15: samenvattend bericht

4,16-30: Jezus te Nazareth: eerste openbare woorden

4,31-39: Jezus te Kafarnaüm: eerste openbare daden

4,44: samenvattend bericht

3. Lc 4,16-30: Jezus' eerste openbare woorden

3.1. Opbouw van Lc 4,16-30: drie ronden van actie en reactie

Inleiding: 4,16ab: Jezus gaat op sabbat naar de synagoge in Nazareth

Ronde I: 4,16c-20a: Jezus leest voor uit de profeet Jesaja

20b: de ogen van allen zijn op Hem gericht

Ronde II: 4,21: Jezus spreekt: 'Heden...'

4,22: allen verwonderen zich

Ronde III: 4,23-27: Jezus spreekt over 'Dokter, genees u zelf', over Elia en Elisa

4,28-29: allen worden vervuld van toorn

Slot: 4,30: Jezus trekt verder

3.2 Het Jesaja-citaat in Lc 4,18-19 en zijn vervulling volgens Lucas-Handelingen

"De Geest van de Heer is op Mij,
daarom, dat Hij gezalfd heeft Mij
om goed nieuws te brengen aan armen.

Gezonden heeft Hij Mij,
om te verkondigen aan gevangenen vrijlating en aan blinden het zicht,
om weg te zenden verdrukten in vrijlating,
om te verkondigen een aangenaam jaar van de Heer."

4. Lc 4,16-21, de chrisnaviering en de zending van de Kerk

Bianca LATAIRE studeerde Godsdienstwetenschappen en Theologie aan de KU Leuven en schreef daarbij telkens een licentiaatsverhandeling over het Johannesevangelie. Zij doceert aan het Hoger Diocesaan Godsdienstinstituut te Gent en is verder onder meer redactielid voor het tijdschrift *Vrienden van Bijbelhuis Zevenkerken*. Ze is gehuwd en moeder van drie lagereschoolkinderen.

WOENSDAG 22 AUGUSTUS, 11.30 – 12.30 U

LUCAS 9,51 – 19,28: HET 'GROTE REISVERHAAL'

FILIP NOËL

Een van de meest opvallende kenmerken van Lucas' evangelie is Jezus' lange reis naar Jeruzalem in Lc 9,51–19,28. Lucas is hiervoor geïnspireerd door Mc 10,1-52 waar een kortere tocht van Jezus naar Jeruzalem wordt verhaald. Vanaf Lc 9,51 tot 18,14 volgt de evangelist zijn bron Marcus niet langer: de reis is een gelegenheid om allerlei materiaal uit de *Quelle* en andere bronnen te integreren in het evangelie (in de Lucasexegese ook wel de 'grote inlassing' genoemd). Pas in Lc 18,14 neemt Lucas de draad van Marcus terug op, wanneer Jezus Jeruzalem nadert. De lange sectie wordt soms de 'Centrale sectie' maar veel vaker het 'Reisverhaal' genoemd. Met een al bij al beperkt aantal stereotiepe reisnotities herinnert de evangelist aan het reisthema waardoor de lezer de indruk krijgt dat Jezus op tocht is met het oog op Jeruzalem. De programmatische inleiding in Lc 9,51 kondigt plechtig het begin en het doel van de reis aan, wat wordt herhaald in 9,53:

Toen de tijd naderde dat Hij zou worden weggenomen, koos Hij vastberaden Jeruzalem als reisdoel. Hij zond boden voor zich uit, maar toen die in een Samariyaans dorp kwamen om zijn komst voor te bereiden, wilde men Hem niet ontvangen, omdat Hij Jeruzalem als reisdoel had gekozen (Lc 9,51-53).

Na de openingspassage verdwijnt het reisthema echter naar de achtergrond. Alleen in Lc 13,22 en 17,11 worden de reis en haar doel expliciet vermeld:

Hij trok verder door steden en dorpen, waar Hij onderricht gaf, onderweg naar Jeruzalem.

Op zijn reis naar Jeruzalem trok Jezus door het grensgebied van Samaria en Galilea.

De reis naar Jeruzalem is het hoofdthema in Jezus' profetische woorden in Lc 13,33-35:

Maar vandaag, morgen en overmorgen moet ik nog verder trekken, want het past niet dat een profeet omkomt buiten Jeruzalem. Jeruzalem, Jeruzalem, dat de profeten doodt en hen stenigt die tot haar gezonden zijn! Hoe vaak heb ik uw kinderen niet onder mijn hoede willen nemen, zoals een kip haar kuikens onder haar vleugels. Maar u hebt niet gewild. Uw huis wordt aan u overgelaten. Ik zeg u: u zult Mij niet meer zien tot het moment waarop u zegt: "Gezegend Hij die komt in de naam van de Heer.".

Het reismotief krijgt pas opnieuw narratief belang vanaf 18,31 en de nabijheid van het doel wordt in 19,11 aangekondigd. Lc 19,28 is de laatste stereotiepe reisnotitie.

Hij nam de twaalf apart en zei tegen hen: 'Kijk, we gaan op naar Jeruzalem, en alles wat door de profeten is geschreven over de Mensenzoon zal in vervulling gaan' (Lc 18,31).

Aan de mensen die dit hoorden vertelde Hij ook nog een gelijkenis, omdat Hij dichtbij Jeruzalem was en zij dachten dat het koninkrijk van God nu dadelijk zou verschijnen (Lc 19,11).

Nadat Hij dit gezegd had, zette Jezus zijn reis naar Jeruzalem voort (Lc 19,28).

Vanaf Lc 19,29 nadert Jezus de stad Jeruzalem in verschillende fasen (19,37.41) maar alleen Jezus' intrede in de *tempel* wordt expliciet vermeld (19,45).

Enkele impliciete verwijzingen naar het reisthema komen voor in Lc 9,56.57; 10,1.17.38; 11,1; 13,10; 14,1.25, maar zij lijken de nogal wanordelijke impressie bij de lezer te intensifiëren. De incoherente, weinig frequente en nogal vage verwijzingen naar de reis maken het de lezer moeilijk om een correcte topografie te achterhalen en die indruk wordt nog versterkt door de afwezigheid van een plausible reisweg. Alleen wanneer Jezus in de buurt van Jericho komt, is er sprake van een echte route, die Lucas overneemt van Marcus.

Het reisverhaal roept echter meer vragen op dan enkel de geografische onduidelijkheid. Het meeste materiaal in de sectie is niet of slechts heel losjes met elkaar verbonden via *paronomasia*, steekwoorden en gelijkaardige ideeën of thema's. Bovendien heeft het grootste gedeelte van het materiaal niets of slechts weinig van doen met Jezus' reis zelf. De reisnotities lijken wel te verdwijnen in het woud van *logia*, redevoeringen, parabels en verhalen. Op die manier creëert het reisverhaal onwillekeurig een spanning tussen het verzamelde materiaal en het overkoepelend geografisch perspectief van Jezus' reis naar Jeruzalem. Precies die spanning tussen vorm en inhoud bemoeilijkt de interpretatie van het reisverhaal. De problematiek vangt al aan bij de omvang van de sectie. Over het begin ervan bestaat weinig discussie (Lc 9,51) maar over het einde bestaat geen eensgezindheid, behalve dan dat de reis na Lc 18,14 doorloopt (wanneer Lucas de Marcusorde terug opneemt). Ook de structuur van de sectie blijft onduidelijk. En natuurlijk stelt de lezer zich de vraag waarom Lucas deze uitgebreide reis van Jezus beschrijft. Wat is zijn bedoeling? Waarom wijkt hij zo sterk af van de Marcusbron? Heeft hij een redactionele en zelfs theologische bedoeling? Voelt hij zich door historische informatie verplicht om zijn bron te veranderen? Waarom bevat het reisverhaal voornamelijk woorden van Jezus en slechts weinig echt narratief materiaal?

Al deze vragen hebben in de loop van het onderzoek op het Lucasevangelie verschillende antwoorden gekregen en in de huidige exegese is geen consensus te vinden. De hele constructie brengt sommige exegeten tot wanhoop en zij besluiten dan maar dat er geen reisverhaal in Lucas is. Dat standpunt lijkt echter overdreven, net zoals het idee dat een echte historische reis van Jezus de grondslag vormt van Lucas' redactie. Verschillende exegeten zoeken een structurele oplossing. De zoektocht naar een concentrische structuur in het reisverhaal is nogal populair. Weer anderen menen dat Lucas is geïnspireerd door een oudtestamenteel model. Het reisverhaal zou men dan als een soort *midrasj* kunnen interpreteren. De Deuteronomiumhypothese wordt daarbij meermaals naar voren geschoven. Lucas tekent Jezus als een nieuwe Mozes. De reis zou dan zijn vormgegeven door het boek Deuteronomium of door thema's die in dat boek belangrijk zijn. Al deze interpretatieschema's bieden waardevolle inzichten, maar lijken soms eenzijdig en lopen het gevaar een schema aan het reisverhaal op te dringen. Een redactionele en narratieve benadering van het reisverhaal kan dan ook best verschillende interpretatielijnen integreren:

1. Het reisverhaal past in Lucas' opvatting van de heilsgeschiedenis als de 'Weg'. Lucas wil Jezus tekenen als de profeet die 'onderweg' is. Daarbij bespeelt de evangelist het thema van de rondtrekkende profetische leraar die mensen bezoekt als een goddelijke Gast. In Handelingen tekent Lucas Paulus als een reizende missionaris. Misschien wil Lucas Jezus 'paulinisch' voorstellen.
2. Het reismotief dient een christologisch doel in combinatie met ecclesiologische en ethische bekommernissen.
3. Het reisverhaal heeft een heilshistorische pointe. De combinatie van het christologische reismotief met de ecclesiologische inhoud creëert een dramatische spanning. De personages in de sectie en de lezers worden uitgenodigd om een keuze te maken voor of tegen Jezus.

De diversiteit van opinies verduidelijkt in ieder geval dat Lucas' bedoeling met het reisverhaal enigszins mysterieus blijft. Lucas wil een reis van Jezus verhalen, maar hij doet geen bijzondere moeite om dit literair genre consequent vol te houden. De spanning tussen vorm en inhoud maakt van het reisverhaal een *gestörte Gattung* die de lezer oproept om zelf te gaan nadenken over de betekenis van de reizende Jezus en zijn leer. Die specifieke aanpak geeft aan het reisverhaal de karakteristieken van het parabelgenre dat verschillende interpretatielijnen toelaat. Misschien was dat wel Lucas' uiteindelijke bedoeling.

Filip NOËL is norbertijn van Averbode en nieuwtestamenticus. Hij promoveerde tot doctor in de theologie aan de KU Leuven op een proefschrift over de compositie van het Lucasevangelie. Hij is docent exegese en vrijwillig wetenschappelijk medewerker van de Faculteit Theologie en Religiewetenschappen (KU Leuven). Hij is uitgever bij Uitgeverij Averbode en provisor van de abdij van Park.

WOENSDAG 23 AUGUSTUS, 14.00 – 15.00 U

LUCAS 24: HET VERRIJZENISHOOFDSTUK

JAAK JANSSEN

I. Het lege graf (Lc 24,1-12)

Het verhaal legt grote nadruk op de verkondigde Boodschap, het nieuwe evangelie van de verrijzenis. Het is **een openbaring** uit de hemel.

1. De vrouwen tonen een grote **aanhankelijkheid** voor de gestorven Jezus. Dit betekent dat Hij voor hen **dood** is.
2. Grote verrassing: het graf is **leeg**! Nu zijn ze van Jezus alles kwijt. Wat hiervan te denken? Een grote **aporie**!
3. Plots zijn er **hemelse gezanten** (24,23) met een boodschap die enkel uit de hemel kan komen: Hij is **verrezen**!
4. De vrouwen staan voor een **openbaring**. Ze worden **geëvangliseerd**: 'Waarom zoekt u de Levende bij de doden? Hij is niet hier, Hij is verrezen. Herinner u de woorden die Hij sprak toen Hij nog bij u was in Galilea: de Mensenzoon moet overgeleverd worden in de handen van zondaars, gekruisigd worden en op de derde dag opstaan.' (vv. 5b-7) Een nieuwe naam: de **Levende** (eigen aan God). Want de dood heeft geen vat meer op Hem.
5. Op juist deze **plaats van herinnering (het graf)** moeten ze zich iets anders herinneren: **Jezus' Woord!** In de plaats van het (verdwenen) lichaam wordt er Jezus' Woord gesproken. Het is het tegenovergestelde van het graf: een levend Woord!
6. Het is de 'lijdensvoorspelling' (9,22) die opnieuw klinkt. Indertijd was ze vergezeld door de woorden: 'Knoop goed in uw oren wat Ik u nu zeg: "De Mensenzoon zal worden uitgeleverd en valt in de handen van de mensen".' (9,44) De hemelse gezanten laten deze woorden weer horen op de plaats waar zijn Lichaam was neergelegd en nu verdwenen is! De vrouwen herinneren zich deze Woorden (v. 8).
7. Het initiatief komt uit de hemel: vandaar klinkt het nieuwe evangelie (zoals bij de Boodschap aan Maria). **De vrouwen ontvangen de Woorden** en worden weer **leerlingen** van Jezus.
8. Ze vertellen het 'spontaan' door aan de Elf en de andere leerlingen (ondertekend met hun naam). Wat zij doen, lijkt op **het bezoek van Maria aan Elisabet** (1,39-45).
9. Maar de apostelen vinden het 'larie' (v. 11). Ze zijn 'leeg': de herinnering aan Jezus' Woorden zegt hen niets. Noteer hoe zij hier en in het Emmaüsverhaal niets zeggen over het belang van Jezus' Woorden. Ze zijn ze weer vergeten?
10. Dit verhaal wordt bevestigd door Petrus' bezoek aan het graf. Hij zag het lege graf en ging verbaasd naar huis. Wat moet er gebeuren opdat hij (en zijn gezellen) de woorden van Jezus 'zich herinneren'?

II. Het Emmaüsverhaal (Lc 24,13-35)

1. Twee leerlingen gaan **naar huis**: hun Jezus is dood, geen toekomst meer en God heeft het moeten afleggen tov de hogepriesters en de leiders (v. 20). Er is één lichtpuntje: 'Ze spraken met elkaar over alles wat was voorgevallen' (v. 14).
2. Eerste actie: Jezus **voegt zich bij hen** (v. 15). Dit betekent: Hij leeft weer. Positief: Hij gaat mee in de verkeerde richting. Maar Hij wordt niet herkend: ze zijn in de ban van de dood, ze geloven niet (v. 25) en de wijze van aanwezigheid is een probleem: ze willen Hem met fysieke ogen zien (v. 24). De lezer, die weet wie de vreemdeling is, ziet dat Jezus kan aanwezig komen zonder herkend te worden, zonder zichtbaar te zijn.
3. Tweede actie: **de vreemdeling begint een gesprek** (vv. 17-27). De **Emmaüsgangers** vertellen alles: wat Jezus betreft en wat hen zelf betreft. Ze geven een samenvatting van het hele evangelie. Ze vergeten te vertellen dat de vrouwen 's morgens zijn verwezen naar de Woorden van Jezus. De **lezer** heeft misschien goesting om te zeggen: 'Kleopas, doe uw ogen open, want degene over wie u spreekt loopt langs u!' Maar het verhaal laat horen: 'Lezer, de situatie van Kleopas is uw situatie. Doe gij uw ogen open ...'.

De **vreemdeling** identificeert het probleem: geloven (v. 25). Dan stelt hij een vraag: 'Moest de Messias niet lijden?' (v. 26). Ze betekent zoveel als: 'Kunt u begrijpen dat de kruisdood ook een openbaring is van liefde?' En dat wil zeggen voor de lezer: gelooft u dat alles wat u meemaakt gedragen is door de liefde van God? Daartoe legt de vreemdeling de Schrift uit: Mozes en de Profeten. De **lezer** ziet dat de vreemdeling de verrezen Jezus draagt. Hij begrijpt al dat elke gelovige de verrezen Heer kan dragen en dat onzichtbaar.... Bovendien ziet hij dat Gods Woorden en deze van Jezus ook de verrezen Heer dragen: Hij is aanwezig in het Woord dat hem (verder) spreekt. Het Emmaüsverhaal wordt de spiegel van de Kerk als ze evangeliseert.

4. Derde actie: **de vreemdeling wil verder gaan, de Verrezenen wil blijven** (vv. 28-31). Deze titel (v. 28) viseert de lezer: voor hem lijkt Jezus afwezig, maar dit is schijn. In werkelijkheid wil Hij (onzichtbaar) blijven.

'**Blijf bij ons**': dat heeft het Woord van de vreemdeling wakker gemaakt bij de Emmaüsgangers. Hun vragen van het begin worden gerelativeerd of verliezen hun kracht. 'Hij ging binnen om bij hen **te blijven**' (v. 29). Aan tafel wordt het broodwonder (Lc 9,10-17) en het Laatste Avondmaal opgeroepen (Lc 22,19-20). Jezus spreekt een zegen uit en Zijn Vader antwoordt met de geloofsgeboorte (v. 31). Dan kan de Verrezen onzichtbaar worden: de vreemdeling verdwijnt, de Verrezenen blijft. Hij blijft aanwezig in het Brood.

NB. V. 31 ('Toen gingen hun ogen open') herinnert aan de eerste maaltijd van Adam en Eva (Gn 3,1-7). Ze gingen in op het schijnevangelië van de slang. In Emmaüs is er een ware maaltijd: het echte brood, dat leven geeft.

5. **En nu gij, lezer!** (vv. 32-35). **Drie tekenen** om de aanwezigheid van de Verrezenen te ontdekken:
 - het verstaan van de Schriften (v. 32)
 - het delen van het geloof (vv. 33-34)
 - spreken over eigen leven en geloof (v. 35).
6. **Tot slot**. De verschijning van **Simon Petrus** wordt niet verhaald. Ze is vanuit het Emmaüsverhaal te begrijpen. In de plaats krijgt hij de eerste geloofsbelijdenis ("le cri pascal").

Waarom verschijnt Jezus als een vreemdeling? Omdat Hij altijd als een vreemdeling (in een ander mens) aanwezig komt: de gelovige draagt immers de verrezen Heer.

III. De verschijningen aan de Elf en die bij hen waren (Lc 24,36-53)

Dit verhaal kan opgedeeld worden in vier stukken:

- A. Jezus' nieuwe aanwezigheid (vv. 36-43)
- B. Het openen van de Schrift (vv. 44-47)
- C. Zending tot getuigen (vv. 48-49)
- D. Hemelvaart (vv. 50-53).

A. Jezus' nieuwe aanwezigheid (vv. 36-43)

1. Dit deel legt twee grote accenten. Vooreerst laat het zien dat de Verrezene zelf is blijven **'ingrijpen'** en **'binnenkomen'** in het leven van zijn leerlingen. Hij liet hen niet los. Daarbij toonde Hij dat **spreken over** de verrezen Jezus (v. 36) Hem (onzichtbaar) **aanwezig** brengt. Vervolgens legt deze tekst veel nadruk op de lichamelijke van de verrezen Heer. Maar dat is niet om de lichamelijke te beschrijven (Hij is onzichtbaar zegt het Emmaüsverhaal), maar om te benadrukken: de **onweerlegbaarheid** van de ervaring die de leerlingen hebben gehad van de Verrezene.
2. Het probleem van de leerlingen is niet de verrijzenis, dat geloven ze. Maar wat is de **nieuwe gesteldheid** van de Verrezene, is Hij een 'geest' (v. 37). Is Hij dan nog 'van ons'? Zijn er nog relaties mogelijk?
3. Vooreerst is er de nadruk op de **wonden** (v. 39a, 40). Daarmee laat de Verrezene zien dat Hij de Gekruisigde is. Als Gekruisigde heeft Hij zich aan elke mens verbonden, het kruis maakt hem solidaire met iedereen. En dat blijft ook na Pasen: Hij blijft verbonden met iedereen, zeker de leerlingen.
4. Vervolgens vraagt Hij hen Hem te **betasten** (v. 39b): Hij heeft vlees en beenderen, Hij heeft niet opgehouden een mens te zijn, een broer van de leerlingen.
5. Tenslotte vraagt Hij iets te **eten**. Hij wil met hen eten en wel zoals Hij het met velen heeft gedaan tijdens Zijn leven. Zo werd Hij de bezoeker, de vriend en de broer van vele mensen. En dat wil Hij ook worden (blijven) na Pasen: hun gast en een zeer nabij iemand. En dat is het goede nieuws voor de leerlingen: Hij blijft ook na Pasen aan hen en aan de mensen gegeven. Begon Zijn optreden niet met vis (Lc 5,1-11)?

B. Het openen van de Schriften (vv. 44-47)

1. De Verrezene spreekt plechtig, alsof Hij een boek begint: **het boek van de Woorden van Jezus**. 'Dit is wat Ik gezegd heb toen Ik nog bij u was: alles wat er in de Wet van Mozes en bij de Profeten en in de Psalmen over Mij geschreven staat, moet in vervulling gaan' (v. 44). De Verrezene 'herinnert' hier wat Hij Zijn leerlingen gezegd heeft en brengt hen bij de Woorden van Jezus (en van God). Hij maakt hen (definitief) tot Zijn leerlingen. En Hij hoopt dat ze begrepen hebben dat deze Woorden de verrezen Heer dragen en aanwezig hebben.
2. 'Hij opende hun geest om de **Schriften te verstaan'** (v. 45). Het is de Verrezene die de Schriften opent opdat de leerlingen zich laten leiden door deze Woorden. Drie dingen staan geschreven:
 - dat Hij zou sterven
 - dat Hij zou verrijzen
 - dat in Zijn naam zou verkondigd worden: de bekering tot vergiffenis van zonden, aan alle volken.De Verrezene zal dit laatste doen door en in Zijn leerlingen: zij dragen Hem en Hij werkt in hen.

C. Jullie zullen hiervan getuigen (vv. 48-49)

1. De leerlingen worden aangesteld als **getuigen**. Als dusdanig brengen ze de verrezen Heer aanwezig.
2. Zij krijgen daartoe de kracht uit de hoge: de **H. Geest**. Hij heeft die Geest al geschonken aan Johannes de Doper en Elisabet toen Hij (nog of al) onzichtbaar was. Hij heeft die Geest ontvangen bij Zijn Doopsel om Hem nu aan de leerlingen te schenken. Hij heeft Hem ontvangen bij de start van Zijn publiek optreden (Lc 4,13-19) en laat Hem nu werken doorheen Zijn getuigen.

D. Hemelvaart (vv. 50-53): het einde van Jezus' leven.

1. Jezus **zegt** Zijn leerlingen als een hogepriester en gaat naar de Vader.
2. De leerlingen **knielen**: ze zien de Zoon van de Vader.
3. Eigenlijk begint Jezus een nieuwe vorm van samenleven: Hij keert naar de Vader om nog **korter bij de mensen** te zijn.
4. Daarom de grote **vreugde** van de leerlingen, daarom is het laatste woord aan God: 'Ze bleven voortdurend in de tempel en prezen **God**' (v. 53).

Jaak JANSSEN is priester van het bisdom Hasselt en studeerde Bijbelwetenschappen aan het Biblicum in Rome. Tot vorig jaar was hij vicaris-generaal voor het onderwijs in het bisdom Hasselt. Thans is hij deken van het decanaat Bree.

WOENSDAG 23 AUGUSTUS, 16.00 – 17.00 U

LUCAS IN DE SCHILDERKUNST

CANDICE VAN HEGHE

De legende van de evangelist Lucas als portrettist van de Maagd en het Christuskind stamt uit het Byzantium van de 6de eeuw waar een Madonna-icoon beschouwd werd als een origineel portret, geschilderd door de evangelist. De oorsprong van dit verhaal ligt echter niet in het Lucasevangelie. Omdat Lucas in zijn evangelie de geboorte en jeugd van Christus tot in de kleinste details beschrijft, is het niet verbazend dat aan hem ook de naar het leven geschilderde voorstellingen van Maria met kind worden toegeschreven. In de middeleeuwen werd Lucas niet alleen gezien als een door God geïnspireerde biograaf van Jezus, hij stond ook bekend als arts (Paulus noemt hem al 'de geliefde geneesheer') én bovendien als schilder. Zo zou hij de maker geweest zijn van talloze portretten naar het leven van Jezus en zijn apostelen en van Maria met haar goddelijk kind.

Als op zichzelf staande iconografie (het kunsthistorisch jargon spreekt van de 'Lucas-Madonna') duikt deze voorstelling in de 14de eeuw op in de Europese schilderkunst. Het gaat hier om een intiem tafereel waarbij ons een blik gegund wordt in het schildersatelier van de heilige Lucas waarbij de Madonna en kind voor hem poseren terwijl hij hun portret schildert.

In de 15de en 16de eeuw werd het thema buitengewoon populair in de schilderkunst in de Noordelijke en Zuidelijke Nederlanden. De opkomst en bloei van deze iconografie hingen waarschijnlijk samen met de stichting van de Sint-Lucasgilden in verschillende steden in de Nederlanden. De heilige Lucas functioneerde als patroonheilige van deze gilden waarin schilders zich groepeerden. Zijn legende werd zo gebruikt om het belang en de status van de schilderkunst te benadrukken. Als de beschermheilige van het schildersgilde verhief de heilige Lucas de status van schilders boven die van andere ambachtslui. Door het afbeelden van deze iconografie identificeerden schilders zich rechtstreeks met de evangelist. Het is dan ook erg waarschijnlijk dat sommige Lucassen de trekken dragen van degenen door wie ze op paneel of doek werden gezet.

De Lucasschilderijen functioneerden als altaarstukken in de schilderskapel van de Gilde in de lokale kerk. De iconografie evolueert door de eeuwen heen en loopt parallel met het veranderende zelfbeeld van de schilder van de Middeleeuwen tot de Renaissance: van ambachtsman tot zelfbewust kunstenaar. De nauwe connectie tussen de heilige Lucas, de Madonna en het Christuskind gaven deze schilderijen een spirituele waarde en verwezen zo opnieuw naar de miraculeuze krachten van de oorspronkelijke Byzantijnse iconen.

Candice VAN HEGHE is kunsthistorica en werkt als tentoonstellingsmedewerker voor PAR-CUM, het museum voor religie, kunst en cultuur in de Abdij van Park in Heverlee.